УДК 37.018.43

Петро Кендзьор, *кандидат педагогічних наук, викладач кафедри гуманітарних дисциплін Львівського інституту менеджменту*

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Швидкі темпи розвитку глобалізованого інформаційного суспільства висунули на перший план проблему міжкультурної взаємодії представників різноманітних етнічних та релігійних громад як визначальної запоруки подальшого та сталого розвитку людської цивілізації. Відтак потребою сучасної педагогічної науки і практики є актуалізація проблеми полікультурного виховання в українському освітньо-виховному просторі.

Ключові слова: *полікультурне виховання, толерантність, спільнота, національна ідентичність, релігія, цивілізація.*

Быстрые темпы развития глобализованного информационного общества выдвинули на первый план проблему межкультурного взаимодействия представителей разнообразных этнических и религиозных общин как определяющего залога дальнейшего и постоянного развития человеческой цивилизации. Следовательно потребностью современной педагогической науки и практики является актуализация проблемы поликультурного воспитания в украинском образовательно-воспитательном пространстве.

Ключевые слова: *поликультурное воспитание, толерантность, сообщество, национальная идентичность, религия, цивилизация.*

Rapid pace of development global and information society have put forward the problem of intercultural interaction of various nation and religions representatives as guarantee of further sustainable development of human civilization. Thus the need of modern pedagogical science and practice is the actualization of the problem of multicultural education in Ukrainian educational system.

Key words: *multicultural education, tolerance, association, national identity, religion, civilization.*

Актуальність проблеми. Історія людства свідчить про можливість гармонійного розвитку будь-якої спільноти лише у багатогранній та взаємопроникній парадигмі толерантного співіснування, незалежно від традицій, міжнародного статусу, рівня духовного та економічного розвитку. Швидкі темпи розвитку глобалізованого інформаційного суспільства висунули на перший план проблему міжкультурної взаємодії представників різних етносів, релігій, переконань, світоглядів як визначальної запоруки подальшого та сталого розвитку людської цивілізації.

Сучасний етап розвитку людства характеризується актуальними цивілізаційними викликами, які зумовлені різноманітними політичними та соціокультурними чинниками, а саме:

- послабленням політичної та соціальної напруженості, трансформація та розширення геополітичних кордонів;

- стрімким розвитком сучасних інформаційних технологій, зростання соціальної мобільності. Нові інформативно-комунікаційні технології дозволяють налагоджувати зв'язки, навчатися, працювати незалежно від географічного розташування того чи іншого індивідуума;

- визначальною роллю глобального бізнесу у розвитку фінансово-економічної системи практично усіх країн світу;

- значним посиленням процесів руху та мобільності населення. Окрім різноманітних міграційних процесів сюди можна віднести також і туризм, явище яке набуло особливого поширення у сучасному світі і є суттєвим позитивним фактором у діалозі етносів, культур, релігій;

- трансформацією, особливо у високо розвинутих країнах, гендерної ролі жінки й чоловіка, зміною суспільних стереотипів, які визначають наші уявлення про поведінку представника тієї чи іншої статі.

В останні роки, в умовах багатокультурної палітри українського суспільства зростає роль полікультурного виховання, яке має на меті формування в молоді позитивного ставлення до соціального розмаїття; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності й взаємопорозуміння, усвідомлення важливості існування гармонійної культурної суспільної палітри для сталого розвитку нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика багатокультурності лежить в основі наукових досліджень багатьох українських науковців. Зокрема, загальні теоретичні питання виховання етнічної толерантності та багатокультурності досліджували О.І. Гуренко, Н.М. Лавриченко, Л.І. Редькина, Н.І. Рищак. Філософсько-культурологічний аспект багатокультурної освіти та виховання розкрито у

© П. Кендзьор, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF
To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

працях Л.П. Костикової, С.О. Пілішек. Актуальні проблеми полікультурного виховання учнів в історичній ретроспективі досліджували А.О. Гулідова, І.О. Ісаєва, Г.В. Марченко, С.О. Терно, Л.В. Чумак, М.А. Хайруддинов. Аналіз розвитку багатокультурної освіти та виховання в окремих країнах світу здійснено Ю.С. Безух, Я.Г. Гулецькою, Т. Лесіною, Г.В. Марченко, О.К. Мілютіною, Ю.А. Тищенко, О.С. Ковальчук. Перспективи запровадження засад полікультурності в системі середньої освіти в Україні розглядали І.С. Бессарабова, Н.Є. Воробйов, В. Подкопаєв, О. Гриценко, О.В. Сухомлинська. Особливості формування полікультурної компетентності у різних вікових групах загальноосвітнього навчального закладу досліджували Л.Є. Перетяга, Л.В. Чумак, Т.В. Поштарева.

Метою цієї статті є спроба на основі аналізу сучасних тенденцій розвитку світової спільноти актуалізувати проблему полікультурного виховання в українському освітньо-виховному просторі.

Виклад основного матеріалу. Водночас, як свідчить наш аналіз, в українській педагогічній науці недостньо активним є процес наукових дискусій щодо розвитку полікультурного виховання у різних аспектах їхнього вияву. Досить часто полікультурне виховання апріорі розглядається як антипод патріотичного виховання, чи чужинський елемент у системі національного виховання. Слушною у цьому плані є думка Мар'яна Мудрого, який у своїй статті "Національне виховання, або матерія без руху" зазначає: "Сучасні інтерпретації національного виховання, хоча й згадують про "глобальний простір", у який українцям треба інтегруватися, насправді змушують українське суспільство до життя у замкнутому світі. У них дивовижно поєднуються захисний "етнографічний" націоналізм з намаганнями мислити геополітичними категоріями" [4].

Фундаментальним питанням розвитку педагогічної науки на сучасному етапі є дилема щодо соціальної спрямованості виховного процесу. З одного боку, виховний процес молодого покоління має орієнтуватися на формування особистості, яка володіє тими ж засадничими цінностями, що і більшість членів того чи іншого суспільства. Водночас, взаємодіючи в поліетнічному середовищі, індивідууми зіштовхуються із культурною різноманітністю, яка передбачає наявність палітри світоглядних поглядів та ціннісних переконань. Для гармонійного розвитку кожна особистість потребує чіткої структурованості своєї етнічної, мовної чи будь-якої іншої культурної приналежності. Для цього їй важливо визначати свої індивідуальні особливості, залишаючись вільним у цьому виборі та узгоджуючи свої рішення із загальноприйнятими у демократичному суспільстві нормами та правилами. У свою чергу особа має відчувати себе частиною спільноти (обраної чи успадкованої), її вірувань, традицій, історії. У цьому контексті важливим має бути те, щоб така міжкультурна перспектива підтримувала взаємоповагу і взаємозбагачення, а не стосунки, побудовані на домінуванні та запереченні.

Таким чином, важливим завданням української системи освіти та виховання є формування в юної особистості здатностей до життя у багатокультурному суспільстві, не відмовляючись при цьому від коренів, що визначають її ідентичність. У цьому контексті важливим є ознайомлення учнів з прикладами та особливостями успішної взаємодії з різними національними культурами, спільнотами, національними громадами, які формують спільну культурну спадщину українського суспільства. Такий підхід є особливо актуальним для української педагогіки на тлі мовного, етнічного, релігійного та регіонального розмаїття суспільства. Адже становлення громадянського суспільства можливе за умови трансформації етнічної спільноти у спільноту політичну, об'єднану єдиними цінностями та пріоритетами, тобто політичну націю. Інтеркультурний підхід у вихованні розвиває педагогіку гуманних та толерантних людських відносин, прагнучи навчити особистість пізнавати різні культури, позитивно та толерантно сприймати відмінності інших, зберігаючи при цьому власну ідентичність.

З іншого боку, характерною рисою сучасного суспільства є амбівалентність цивілізаційних процесів, що передбачає, з одного боку, розвиток тенденцій соціальної уніфікації, а з іншого, – прагнення особистості до збереження своєї національної ідентичності, релігії, іншої своєрідності. Тобто світові глобалізаційні процеси у відповідь на кризу ідентичності, яку вони спричинили, отримали зустрічні тенденції до виразного наголошення різного виду ідентичностей на рівні етносу, нації, релігії, території тощо. Зокрема, французький дослідник проблеми існування багатоманітного суспільства Генрі Жордан у своїй книзі "Меншини у Європі. Мовні права і права людини" зазначає: "Наприкінці XX століття значна кількість народів, меншин та національностей, про існування яких ми просто

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

інколи забували знову виходить на авансцену зі своїми прагненнями та драмами. Коли ми намагаємося осягнути цю неймовірно складну різнорідну сукупність, то бачимо жорстокий крах теорій, які сформували наше світосприйняття протягом життя не одного покоління. Зазнали невдачі всі намагання обійти національні почуття, потребу людей реалізувати свою приналежність до якоїсь спільности " [8, 9 – 10].

На підтвердження цієї думки директор Центру інформації та досліджень міжнародних міграційних процесів Антоніо Перотті у своїй книзі "Виступ на захист полікультурності" вказує: "Хоча сьогодні ніби то розвивається тенденція трансформації моделі розвитку індивідуума з людини "з коріннями", яке розвинуло традиційне суспільство, на "людину з антенами", з огляду на широкий спектр можливостей та цінностей, які йому пропонує сучасне суспільство, впродовж останнього часу ми стаємо свідками масового повернення до регіоналізму та місцевого патріотизму, до розвитку колективних ідентичностей, нового піднесення націоналізму і посилення ствердження етнічних груп як соціальних категорій" [6, 23].

Аналізуючи ці два вище наведені твердження, а також інші сучасні філософсько-культурологічні праці, отримуємо переконливі аргументи на підтвердження певної тенденції. У той час як економіка, фінанси, інформаційні та комунікативні технології набувають дедалі глобальнішого характеру, культура виявляє схильність до локалізації, обмеження на регіональному рівні, що може привести до загострення певних негативних процесів, а саме: дискримінації та соціальної нетерпимості.

Сучасні масові міграційні процеси, явища тісної міжнародної співпраці в науці, економіці, політиці, мистецтві, релігії та інших сферах міжнародної кооперації формулюють освіті важливе суспільне замовлення – підготовку громадян, здатних мирно співіснувати, поважати право кожного на вибір та збереження своєї ідентичності, толерантно сприймати соціальні відмінності, знаходити порозуміння, бути активними та відповідальними на всіх рівнях соціальної комунікації. Отже, значення полікультурної компетентності як риси загальної громадянської культури є особливо важливим саме у контексті сучасних змін в Україні.

Відповідно, на нашу думку, толерантність та взаємоповага між представниками різних культур, котрі присутні в сучасному українському суспільстві, є наріжним каменем успішної співпраці у різних соціальних групах: сім'ї, родині, місцевій громаді, трудових колективах, громадських організаціях тощо. Оскільки потреба розвитку міжкультурного діалогу існує в усіх сферах соціального, економічного та політичного життя та зумовлена не лише морально-етичними міркуваннями, то таке явище є показником успішного соціального розвитку та запорукою подальшого демократичного поступу країни.

Актуальні питання розвитку полікультурної освіти та виховання є пріоритетними у діяльності таких впливових міжнародних організацій як Організація Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО, Рада Європи, гуманітарних інституцій Європейського Союзу та інших міждержавних об'єднань. Зокрема, Радою Європи було прийнято ряд засадничих документів щодо діалогу між культурами, питань релігійної різноманітності, розвитку багатокультурної освіти, а саме: Заключна декларація 21-ї сесії Постійної конференції європейських міністрів освіти (Афіни, 10 – 12 листопада 2003 р.); Вроцлавська декларація щодо нового контексту культурного співробітництва в Європі (9 – 10 грудня 2004 р.); План дій, прийнятий на третьому саміті голів держав та урядів (Варшава, 16 – 17 травня 2005 р.). Значним досвідом у реалізації інтеркультурного підходу в освіті та вихованні володіють США, Німеччина, Канада, Нідерланди та інші країни світу.

Світовий досвід свідчить, що полікультурне виховання є основоположним принципом, який має бути покладено в основу виховної діяльності, навчаючи учнів взаємному визнанню культур, цінностей, конструктивної взаємодії у соціумі. На думку Мішелін Рей, термін "міжкультурний" наголошує, що у соціальному розмаїтті культурні домінанти є важливими аспектами ідентичності різних індивідуумів, спільнот, тому треба брати їх до уваги, вони не є статичними, а багатогранними і мінливими, взаємодіють у суспільному житті [7, 2].

Полікультурне виховання протиставляється етноцентризму у ракурсі виховання демократичного громадянства і включає такі компоненти: заперечення етноцентричних переконань, однокультурних норм; зміна стереотипних уявлень, подолання упереджень, що породжують судження і дії; усунення бар'єрів і сприяння відносинам між культурами, суспільними групами, людьми різного віку, мови, культури, етносу, релігії; встановлення діалогу між особами, групами; виховання відповідальності перед місцевою і національною громадою.

Актуальність застосування такого підходу зумовлена багатокультурною природою будь-якої

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

громади та передбачає ознайомлення із способами подолання виявів ксенофобії, расизму, насильства, дискримінації; налагодження співпраці та відчуття соціальної відповідальності між різними культурними громадами; виховання поваги до прав людини, зокрема до права іншого; розвиток демократичного громадянства, громадянської відповідальності кожного члена соціуму; виховання почуття емпатії, що поглиблюється міжкультурним діалогом. Етнічне, релігійне та інше різноманіття розглядається як запорука подальшого розвитку, важливий чинник суспільної консолідації.

Важливим завданням загальноосвітнього навчального закладу в сучасному динамічному світі є навчання особистості застосовувати загальноприйняті соціально-моральні норми і принципи відповідно до конкретної ситуації, зокрема навчання учнів аналізувати ситуацію самостійно, забезпечивши їх інструментарієм, що працює в різних проблемних ситуаціях і в різних культурах. Одним з найважливіших завдань виховного процесу є формування у молоді вміння приймати свідомі рішення, здійснювати вільний усвідомлений вибір; навички розуміння норм і правил поведінки в суспільстві та поваги до них, знання законів, основних прав людини, особистої відповідальності та громадянського обов'язку, взаєморозуміння та взаємоповаги.

Активна життєва позиція, громадянськість, патріотизм та інші важливі і цінні якості повинні бути об'єктом освіти і виховання молодого покоління демократичної держави, що сприяє попередженню конфліктів та інших негативних проявів суспільного життя. Істотні ознаки толерантності – з одного боку, гарантоване збереження відмінностей, а з іншого – пошук і використання подібності, стимулюють продуктивний суспільний діалог, співпрацю на різних рівнях, формують громадянську культуру членів соціуму. Відтак розвиваючи здатність сприймати інші політичні погляди, особливості інших культур, наявності різних поглядів на одну історичну подію, ми сприяємо формуванню толерантного і демократичного суспільства. Таке виховання заохочує плюралізм думок та поглядів, формування критичного світогляду, аналітичного мислення, уміння орієнтуватися у складних суспільних процесах, беручи активну участь у громадському житті країни.

Відповідно у світі сучасний виховний процес спрямовується на вироблення в учнів уявлення про багатоманітність інтерпретацій подій історії та сучасності; формування компетентностей критичного аналізу явищ, фактів, альтернатив суспільного розвитку та різноманітних джерел інформації; формування ціннісних орієнтацій на основі особистісного осмислення соціального, духовного, морального досвіду минулого і сучасного, поваги фундаментальних прав людини, толерантного ставлення до культури та історичного досвіду інших народів.

Засадничі принципи розвитку багатонаціонального, багатокультурного суспільства закладені в Конституції України, а також зафіксовані у низці державних освітніх документів: Законах України "Про освіту" [2], "Про загальну середню освіту" [1], Національній Доктрині розвитку освіти [5], Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності [3]. Нормативною базою полікультурної освіти й виховання в Україні є також певна сукупність правових актів різної юридичної сили, що врегульовують суспільні відносини в галузі освіти. Зокрема, Закони України "Про освіту" [2] і "Про загальну середню освіту" [1] містять загальні положення щодо ролі освіти та виховання у процесі формування громадянина, окреслюють засади та принципи освіти, які безпосередньо відповідають завданню розвитку демократичного суспільства. Окремі з визначених цими документами завдань безпосередньо розкривають зміст полікультурної освіти – виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй. У Національній доктрині розвитку освіти підкреслюється роль освіти у формування цінностей громадянського суспільства, акцентується увага на необхідності виховувати в молоді відчуття приналежності до європейської та світової цивілізації [5].

Водночас у держаних документах, які визначають освітню політику України, не відображено конкретних підходів та шляхів розв'язання проблеми впровадження інтеркультурного підходу в навчально-виховний процес, який має на меті сприяти консолідації української політичної нації, забезпечити конструктивну співпрацю представників різних етносів, релігій, культур, які проживають на території України, а також міжнародну кооперацію. Відповідно до широкого спектру існуючих проблем у плані ефективної реалізації полікультурного виховання учнів, на нашу думку, існують протиріччя між: суспільною потребою у реалізації системного полікультурного виховання та недостатньо розробленим його педагогічним забезпеченням; існуючим широким спектром

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com

етнопедагогічних традицій різних культур та обмеженими можливостями їхнього представлення у загальному освітньому просторі; наявним значним світовим досвідом полікультурного виховання та недостатніми умовами в українському виховному просторі до його реалізації; теоретичними засадами концептуальних освітніх документів в Україні та мірою його практичного втілення; процесом адаптації світового досвіду реалізації полікультурного виховання та відсутністю цілісної системи його теоретичного та методологічного обґрунтування відповідно до української специфіки.

Висновки. Таким чином, науковий аналіз проблеми засвідчив, що в сучасній українській педагогіці певна увага приділяється вивченню методологічних, теоретичних та практичних аспектів формування полікультурної особистості. Водночас, беручи до уваги виклики та запити українського суспільства, процеси глобалізації, євроінтеграції, готуючи молодь до життя у багатоманітному, багатокультурному соціумі, система виховання в Україні потребує гнучкого механізму впровадження інтеркультурного підходу у зміст та методику навчання, систему післядипломної освіти педагогічних кадрів, створення якісних методичних розробок, рекомендацій для вчителів, щодо особливості роботи з дітьми в умовах полікультурного суспільства.

1. Закон України "Про загальну середню освіту" // Освіта України: нормативно-правові документи. До II Всеукр. з'їзду працівників освіти / голов. ред. В.Г. Кремень. – К., 2001. – С. 103 – 127. – (Нормативно-правові документи).

2. Закон України "Про освіту" // Освіта України: нормативно-правові документи. До II Всеукр. з'їзду працівників освіти /голов. ред. В.Г. Кремень. – К.: 2001. – С. 11 – 38. – (Нормативно-правові документи).

3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – №3. – С. 7 – 13.

4. Мудрий Мар'ян. Національне виховання, або матерія без руху / Мар'ян Мудрий. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zaxid.net/article/49696/

5. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квіт. (№ 33). – С. 2 – 6.

6. Перотті Антоніо. Виступ на захист полікультурності / Антоніо Перотті. – Страсбург: Видавництво Ради Європи, 1994. – 128 с.

7. Рей Мішелін. Дискусійні питання політики полікультурної освіти, тренування і навчання / Мішелін Рей. – Страсбург: Видавництво Ради Європи, 2008. – 23 с.

8. Giordan H. Les minorites en Europe. Droits linguistigues et droits de l'homme / Giordan H. – Paris: Kime, 1992. – 162 p.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2010

УДК 364.013(450)

Тетяна Логвиненко, *кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціальної педагогіки та корекційної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ СІМ'Ї, ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В ІТАЛІЇ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД

Стаття присвячена розкриттю особливостей здійснення соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю в Італії. Аналізується законодавча база соціально-педагогічної діяльності, етапи її розвитку, значення певних законів для становлення соціальної роботи.

Ключові слова: *соціальні служби, Італія, сім'я, дитина, соціально-педагогічна робота.*

Статья посвящена раскрытию особенностей осуществления социальной работы с семьями, детьми и молодежью в Италии. Анализируется законодательная база социальнопедагогической деятельности, этапы ее развития, значения определенных законов для становления социальной работы.

Ключевые слова: *социальные службы, Италия, семья, ребенок, социальнопедагогическая работа.*

The article is sacred to opening of features of realization of social work with families, children and young people in Italy. The legislative base of socialpedagogical activity is analysed, stages of her development, value of certain laws for becoming of social work.

Key words: *social services, Italy, family, child, socialpedagogical work.*

Постановка проблеми. В останні роки в Україні зростає науковий інтерес до розв'язання проблем соціальної роботи за рубежем. Успішна реалізація соціальної політики, в тому числі, у сфері роботи з різними групами населення, є важливим завданням кожної країни. Усе більшої ваги ці проблеми набувають в українському житті не тільки в практичному, а й теоретичному контексті. Оскільки українська соціально-педагогічна наука – відносно молода

© Т. Логвиненко, 2010

This document was created using SOLID CONVERTER PDF To remove this message, purchase the product at www.SolidDocuments.com